

Egy akadémiai jogtudományi intézet kilátásairól: Lehetőségek és várakozások²

Egy akadémiai jogtudományi intézet léte egyáltalán nem magától értetődő, noha háromnegyed évszázados — előformáiban a két világháború közti kormányzati tájékozási alapított,³ majd a szovjet tudományszervezés mintájára a szovjet megszállás időszakában nemcsak újrászervezett, de egyértelműen tudományos műhellyé, nemzetközi figyelmet kiváltó gondolatok kohójává vált⁴ — fennállása során önálló létezését mi itthon már megszokhattuk. Vannak országok, amelyekben létezik ilyesmi — Németország például a *Max-Planck-Gesellschaft* intézethálózatával világszerte talán a legtudatosabb példa —, másokban esetleg sohasem volt, vagy — mint az egykori szovjetbirodalmi térségben, annak felbomlása után, különösen egyes poszt-szovjet kisállamok esetében — elszorvasztatott. Ilyen intézetek létét jogszabály vagy kormányzati elhatározás — alapító, vagy legalább akkreditációs jellegű elismerő aktus — szokta megalapozni.

Sokfélék lehetnek, mégis alaptermészetükben különböznek a projekt-cégektől, amik adott költségvetési forrástól szabott feladatokra, annak finanszírozásában, így általában ezen időleges, alkalmi funkcióbetöltéshez illő keretben és belső munkamegosztással/tagozódásban jönnek létre. Szemben az *akadémiai intézményekkel*, amelyek sok évtizedes, tartós és állandósult fennállásra, a változó idők változó követelményeihez rugalmasan alkalmazkodni képesek, mégis szilárd építkezést biztosító vázzal szoktak kontemplálni. Legfőbb különbségük ennek megfelelően alapfeladatuk különbözőségéből adódik, hiszen az utóbbiak létét maga az alap kutatások elvégzésével történő tiszta tudományművelés biztosítja, amihez segédtudományi minőségben szoktak legfeljebb társulni dokumentációs, bibliográfiai vagy egyéb hasonló feladatok. Ez magyarázza, hogy belső felépítésében (az egyéb hasonló feladatok viszonylagos elkülönülésén túl) az ilyen intézetek struktúráját lényegében többnyire a tudományági tagolódás határozza meg (amint ez a Magyar Tudományos Akadémia intézethálózatában úgyszólván mindmáig kivétel nélkül megfigyelhető volt), és ezt csak hatalmas, összeurópai merítésű és kitekintésű, sok éven átívelő feladatkomplexumok vállalása — s persze nemzeti vagy nemzetközi finanszírozása — esetén szokták felváltani, például alapként, „kutatói hangsúlyok”, s kiegészítés gyanánt, „kutatói területek” szerinti tagozódások, amint ilyesmi egyes változatait a *Max-Planck-Gesellschaft* számunkra releváns intézeti egységeiben szintén megfigyelhetjük.⁵

¹ Kutató professor emeritus, MTA TK JTI; professor emeritus, PPKE JÁK Jogbölcseleti Tanszék

² A jelen írás elvi általánosságban az MTA TK JTI jövőjét érintő változási folyamatok segítésére készült, 2013. január 7-én formába öntötte s március 10-én véglegesítetten és előterjesztetten.

³ Lásd pl. Rónai András: *Térképezett történelem. Visszaemlékezések*. Gondolat, Budapest, 1989, 349 o. és 2. bőv. kiad. Püski, Budapest, 1993, 262 o., valamint Kosáry Domokos: *A Teleki Intézet emléke*. In *Magyar Könyvszemle*, 116. kötet, 2000/3. szám, 251-252. o. és <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00026/0004-1e3.html>.

⁴ Vö. pld. Péteri Zoltán: *Jogtudományi Intézet*. A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézetei, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2000, 15 o. és Lamm Vanda: *A Jogtudományi Intézet hatvan éve*. In *Állam- és Jogtudomány*, 51. kötet, 2010/1, 7-13. o.

⁵ A *Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte* (Frankfurt am Main, vö. <http://www.rg.mpg.de/>) például kutatói hangsúly szerint a jogforrások feltárása s a jog és vallás vizsgálata mellett az első évezred jogának, a büntetőjog-történet és a bűnözés-kutatás megírásának, a modern szabályozás-rezsimek, valamint a jog életutakban játszott szerepének és a nemzetközi jog történetének szentel külön figyelmet, kutatói területként pedig a jelen periódusban latin-amerikai és délkelet-európai vonatkozásokat részesít előnyben; s mindezt azon szakértői tudásra alapozza, amelyre a modern kori magánjogtörténet, a „gute Policey” mint a közösség belső rendje biztosításának tudománya, a közjog tudománytörténete, a képes médiumok jog-reprezentációja, a XIX. századi tudományos kommunikáció, a jognak az ipari forradalomban játszott szerepe, a modern kelet-európai

Egy akadémiai jogtudományi intézet esetében a hazai megfelelő múlt ismeretében leginkább az merülhetne fel kérdésként, hogy belső tagozódásában az alapvető jogi kutatási irányok az elméleti-jogi profil mellett miért nem egészültek ki még *történeti-jogi* kutatási érdeklődéssel. E kérdés még jogosabbnak tetszik a szocialista időszak négy és fél évtizede tekintetében, hiszen a történetiség elve, amit minden megközelítés alapjaként definiált a marxizmus,⁶ nyilvánvalóan indokoltá tette volna ezt. Válaszom nincs erre; ehelyett csakis egy atavisztikusan túlélő megszokásra gondolhatok: a sztálinizmusnak újrakezdési lázban fogant irtózását gyaníthatom bármiféle múlttól,⁷ ami magában a Szovjetunióban kifejezett drasztikus tudományellenességben kulminált.⁸ Ezt megélten viszont tudjuk, hogy a nyilvánvaló hiány a tényleges gyakorlatban semmiféle hiányérzetet nem vont már akkor sem maga után. Hiszen az alapító igazgatóként Szabó Imre diktálta tudományosság-igény⁹ bármiféle disszertációtól, monográfiától, sőt alkalmi tanulmánytól is egyaránt megkövetelte, hogy topikája történetiségéből bontson ki jelen állapotot s jövő perspektívát egyaránt, együtt a kérdéses fejlődésben szerepet játszott összefüggések kimutatásával. És láss csodát: valóban olyan munkák születtek, amiket jogtörténetírásunk nemcsak értékelt, de saját teljesítményeként úgyszintén elismert.¹⁰

jogi kultúrák (hagyományok s joghatások), valamint a XX. századi diktatúrák Európájában a jognak a gazdasági ellenőrzésben játszott szerepe korábbi projektumai nyomán szert tehetett. A *Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht* (Freiburg im Breslau, <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/home.cfm>) ellenben viszont büntetőjogi és kriminológiai részlegekkel működik, az utóbbi projektum-tagozódással, az előbbi pedig területi (észak-amerikai, latin-amerikai, afrikai, kelet-ázsiai, óceániai, közel-keleti, izraeli, s Európát felosztva osztrák–svájci–holland, nordikus, francia–monacói–belga–luxembourgi, egyesült királysági–írországi, olasz–görög, spanyol–portugál és kelet-, közép- és délkelet-európai), valamint szakirányú (európai uniós, nemzetközi, informatikai, valamint orvosi jogi) referatúrákkal.

⁶ Vö. Varga Csaba: A marxista jogelméletéről. In *Állam- és Jogtudomány*, XXXIX. kötet, 1999/1-2, 109–130. o. és Varga Csaba: A szocializmus marxizmusának jogelmélete. Hazai körkép nemzetközi kitekintésben. In Varga Csaba – Jakab András (szerk.): A szocializmus marxizmusának jogelmélete. In [függelék] *Jogelméleti Szemle*, 2003/4 <http://jesz.ajk.elte.hu/varga16.html>.

⁷ Talán ennek következménye, hogy amikor az ország könyvtári gyűjteményeit az 1950-es évek szocializmus-építői újraprofilírozták, az Országgyűlési Könyvtárat megfosztották a jogtörténet és a római jog gyűjtőkörétől, s az ELTE ÁJK megfelelő két tanszéki könyvtárát bízták meg ezzel országos feladat gyanánt. Az elvileg védhetetlen, strukturálisan egyenesen rossz megoldásnak mára csak rombolása maradt: elérhetetlen s ellenőrizetlen halmazok ott, de a kutatás országszerte — s immár fél évszázadon is túlnyúló tehetetlenséggel — sikeresen megfosztott a háttérodalom tanulmányozhatóságától.

⁸ A szovjet államszervezeti-jogi kutatások minden eredettörténet abszolút zérópontjaként azt tekintették, amiről akkoriban mint Nagy Októberi Szocialista Forradalomról emlékeztek meg; ennek jegyében iktatták ki a római jog tanulmányozását is — egészen az 1970-es években még egyelőre bátortalanul zajló, mert bizalmatlanul szemlélt múltfeltárás-kísérletekig, amiket főként Vladik Szumbatovics Nerszeszjáncnak (1938–2005) a Szovjetunió Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete jogelméleti szekciójában kezdeményezett jogfilozófia-történeti kutatásai indítottak el. Vö. http://ru.wikipedia.org/wiki/Нерсесянц,_Владик_Сумбатович és http://moscow-tombs.narod.ru/2005/nersesyants_vs.htm; antologikusan В. В. Лапаева: ВЛАДИК СУМБАТОВИЧ НЕРСЕСЯНЦ. «Нжар», Ереван, 2009, 208 o. és <http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2009/Nersesyanc.pdf>, nekrológikusan Д. И. Луковская – А. В. Поляков – Е. В. Тимошина: Памяти Владика Сумбатовича Нерсесянца. Некролог. In *Правоведение*, 2005/4, 254–260. o. és <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1212108>.

⁹ Leghivatottabb forrásként lásd Lamm Vanda (szerk.): *A Jogtudományi Intézet hatvan éve*. In *Állam- és Jogtudomány*, 51. kötet, 2010/1, 1–142. o., vö. ehhez http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=102456.

¹⁰ Pl. Mádl Ferenc: *A deliktualis felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 620 o.; Szabó Imre (szerk.): *Az állampolgárok alapjogai és kötelességei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 630 o. [angolul 1966]; Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 632 o. [angolul 1979]; Sólyom László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977, 203 o. [angolul 1980]; Varga Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 351 o. [angolul 1991; bőv. kiad. magyarul 2002 és angolul 2011]. Saját könyvemet pedig olyan nemzeti jogtörténeti nagyságok tisztelték meg recenzív értékeléssel, mint Leonard Bianchi [In *Právný Obzor*, 64. kötet, 1981/1, 60–63. o.] és Bónis György [In

Amennyiben tüzetesebb körülírásra kényszerülnénk, úgy nem lenne könnyű egy akadémiai jogtudományi intézet *létértelmének*, súlyponti szerepének a meghatározása. Egy évszázada már olyasmi is előfordult — bár akkoriban a »demokrácia« még nem a leggyakoribb, egyszersmind azonban a legkiüresedettebb közhelyszavaink közé tartozott —, hogy ankéton, körkérdésként, tudóstársak nemzetközi felkérésével tudakozódtak erről.¹¹ Miután pedig elsődlegesen sem jog, sem bármiféle intézményi normatív keretszabás nem arra való, hogy inspiráció forrásául szolgáljon, hanem arra, hogy általa pusztán határok jelöltessenek ki, itt és most számomra a közép-európai ezredforduló magyarországi realitásainak latolgatása a legbiztosabb kiindulópont a tájékozódáshoz.

Amikor a szocializmus romba dőlésekor egy még ismeretlen jövő nyitott várakozásában megfogalmaznom adatott egy akadémiai jogtudományi intézet fő éthoszáét, a létének egészében értelem biztosítására képes feladatot,¹² csupán abban lehettem biztos, hogy egy koncepcionális, *rendszerszerű*, változó idők folyamatosságában változatlanul követhető olyan hivatást vállalhat leginkább, amelyre — az egyetemi széttagoaltsággal, tanszéki autonómiákkal, kutatást az oktatás kiegészítésére művelő, tehát alárendelt mivoltával szemben — kizárólag egy egyszemélyi felelős vezetéssel mozgatott, tagolt kutatóállomány lehet képes, melytől számon kérhetően összehangolt munka elvárható.

Az akadémiai jogtudományi intézettel szembeni várakozás fő gerincét akkoriban a „*jogállami átmenet*” összetett problematikájára felfűzhetőnek éreztem. Ez nem egyszerűen váltást, nem is merőben rehabilitációt, hanem állam- és jogéletünk teljes vertikumában újraépítkezést feltételezett: azt, hogy a szocialista múlt kritikai láttatásával egyidejűleg a megelőző történelmi időszak szintén kritikusan újraértékeltesse, és a második világháború befejezése óta a nyugat-európai s atlanti színtéren lejáratott változások tanulmányozását is hasznosítva mind egy nem diktatórikus előfeltevésekre építő jogi kultúra, mind pedig annak mögöttes jogfelfogása megteremtessék.

Teoretikus jogászként, példatárként is tanulmányozva a múltat tisztában lehettem annak értékével, hogy szélsőséges állapotok, határhelyzetek megismerése bizony a *normalitás valós természetének*, teherbírásának gondolati teszteléséhez vihet közelebb. Így viszont értékes s egyszersmind kivételes empirikus matéria az egykor ránk kényszerített múlt — mind a Harmadik Birodalom, ámde mind a Harmadik Róma (Moszkva¹³) — megélt tapasztalata.¹⁴ Erre is gondolhattam, s ebben közép-európaiságunk tudatos megélésére, amikor

Századok, CXV. kötet, 1981/6, 1325-1327. o.], illetőleg az intézménytörténetben nemzetközileg jegyzett Bolgár Vera [In The American Journal of Comparative Law, 30. kötet, 1982/4, 698-703. o.].

¹¹ Példaként lásd történetesen Somló Bódog [Felix]: Ein deutsches Institut für Rechtsphilosophie und Soziologische Forschung? Eine Enquete. In Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, vol. III, 1909-1910, 215-224. o. és [off-print] Berlin – Leipzig, 1911, 26-31. o.; újraközölve in Somló, Felix: Schriften zur Rechtsphilosophie. Szerk. Varga Csaba. Philosophiae Iuris: Excerpta Historica Philosophiae Hungaricae, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, xx+114 p., 41-43. o. Az utóbbi két évtizedben magam is felkértem már észtországi (jogi kar, Tartu), franciaországi (Institut Michel Villey, Université de Paris II) és grúziai (akadémiai jogtudományi intézet, Tiflisz) intézményi profilírozás tekintetében történő véleményalkotásra.

¹² Vö. Varga Csaba: Igazgatói pályázat az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében 1990 szeptemberében. Megjelenés alatt a <http://drscsabavarga.wordpress.com/jurisprudence/> honlapon.

¹³ Lásd pl. Varga Csaba: Lenin és a forradalmi jogalkotás. In Állam- és Jogtudomány, XIII. kötet, 1970/1, 45-57. o., illetőleg Varga Csaba (ed.): Comparative Legal Cultures. The International Library of Essays in Law & Legal Theory: Legal Cultures 1, Dartmouth, Aldershot – Hong Kong – Singapore – Sydney – The New York University Press, New York, 1992, xxiv+614 o., Degeneration of Legal Cultures, 503-608. o.

¹⁴ Nem véletlen, hogy az 1950-es években kelet-németországi menekülteként felnőtt Hubert Rottleuthnerrel, a Freie Universität Berlin jogszociológus professzorával az 1980-as évek végén már közös kutatóintézet felállíthatásáról elmékedtünk nyugat-berlini patronálással, legkomolyabban a Nemzetközi Jog- és Társadalomfilozófiai Társaság általam (társ)szervezett osztrák–magyar közös szimpóziумai (Graz/Leibnitz//Balatonkenese, 1983–1990) alkalmain. Utóbb derült csak ki, hogy az arrafelé náluk már kivirult liberális tolerancia nemigen tűrheti el a barna diktatúra embertelenségeinek a vörös diktatúra nagyságrendekkel pusztítóbb tömegborzalmaival közös platformon történő emlegetését.

megőrizendőnek véltem az akkoriban már generációváltás, elhalálozás folytán roskadozó *nemzeti jogi referatúráknak* az intézményi struktúráját is átszövő gondolatát, együtt az ezek összefogására szervezett könyvtári és dokumentációs háttérrészleggel. Ha történetesen nem tettem volna, akkor is kikényszerített volna ilyesmit egy normális intézeti vezetés — ha ilyen abban az átmeneti időben egyáltalán létezett volna, s ha az akkori intézetet csaknem végső felbomlásba nem taszítja az akkori tehetetlenség és (pusztán az immár befellegzettnek némi továbblélegeztetésére törekvő, mindenkori akadémiai paternalizmustól is támogatott, és másfél éven át intézményünket teljes önbizalomvesztésbe tornászó) pusztító ideiglenesség. Merthogy épp a világ vezető ügyvédi szervezete, az *American Bar Association* jelentkezett. És korábbi *Yale Law School*-beli létem ismeretében történetesen engem talált meg. Ennek folyamán azzal a mesés igénnyel lépett elő, hogy *ABA*-finanszírozásban folytassuk tegnapi szovjet-birodalmi munkánkat, melynek során a *dokumentációs részleg* évtizedeken át szisztematikusan feldolgozta a szovjet, az ún. népi demokratikus, valamint számos fejlett tőkés állam (vagyis környezetünk s az akkor is, ma is mintaadó nyugat-európai-atlanti világ) jogi újdonságait, ám most egy olyan közép-európai jogi információs referencia-bázist hozva létre, amelynek változatlanul kelet-európai s balkáni kitekintéssel egyaránt rendelkező összehasonlító történeti háttéranyagával megbízhatóan alátámasztva tovább folyhatnának megszokott akadémiai alap kutatásaink. Vagyis egy hatalmas térség információs és komparatív központja lehettünk volna.¹⁵

A vezérlő gondolatot illetően ma sem gondolkodhatom másként. Sőt, még inkább ilyesmire vagyunk kényszerítve azóta, hogy a rendszerváltozásnak nevezett talajvesztés óta a politikai külvilág működése is világosan bizonyította:¹⁶ a nemzetközi színtéren Magyarország minden képzelhető szempontból eljelentéktelenedett, még azon viszonylagos kitüntetett figyelemhez képest is, amit például tudományos presztízsként a kommunizmusban élvezett. A visegrádi, a térségbeli Közép- és Kelet-Európa összefogása s ebben *közép-európai specificitásunk* felmutatása, vagyis valamiféle figyelemre érdemes közös arculat láttatása nélkül szellemi teljesítményeink egyszerűen elsikkadnak az egyébként hatalmas, immár vérre menő nemzetközi (s azon belül a specifikus koncert zajló európai uniós) nyüzsgésben. Ám szomszédainkkal összevetésben markánsabban tűnhetnének elő saját jellegzetes vonásaink is. Ami már lehetővé tenné, hogy egy a nyugat-európai s atlanti fősodortól eltérő, s pontosan ezért megismerendő sajátos közös típus egy-egy változataként legyünk immár magyarázhatókká,¹⁷ ami a maga módján nyilvánvalóan valamelyest útját állhatná a térségünk politikai megosztását illetően változatlanul zajló szalámi-technikák alkalmazásának. Miközben még mindig neofita módon finomkodunk, megjátszva azt, mintha őseredetileg sem mások, mint nyugat-európaiak s atlantiak lennénk, bárki más eredendő tejtövestvére. És

¹⁵ Hacsak egy felelős vezetővel való találkozást a végső betegségével kórházban szenvedő Kovács István akadémikus igazgató helyetteseként Halász József és/vagy Harmathy Attila valamiféle másodlagos ürüggyel történt kibúvása meg nem hiúsította volna.

¹⁶ Vö. Varga Csaba: Jogállami átmenetünk. Paradoxonok, dilemmák, feloldatlan kérdések. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei 5, AKAPrint, Budapest, 1998, 234 o.; Varga Csaba: Jogállami? átmenetünk? PoLíSz-sorozat könyvei 6, Kráter, Pomáz, 2007, 241 o. és Varga Csaba: Válaszúton – húsz év múltán. Víták jogunk alapjairól és céljairól. PoLíSz-sorozat könyvei 7, Kráter, Pomáz, 2011, 256 o.

¹⁷ Komparatista tapasztalat, hogy egy Kelet-Európára irányuló nyugat-európai/atlanti provinenciájú joghatás sikerrel nagyban növeli, ha az átvétel közép-európai közvetítéssel történik. Ukrán vezető jogtudósok informálisan ma is számtalanszor hangot adnak ennek a felismerésnek. És ugyanígy: a magyar jogtudomány becsét a szovjet időkben növelte, hogy a mi megfogalmazásainkban a Nyugat számára is felfoghatóbbnak tűntek a Kelet némely törekvései. Vö. egyfelől Varga Csaba: Jogkölcsonzés egy globalizálódó világban. In Társadalomkutatás, 24. kötet, 2006/1, 33-60. o. és <http://akademiai.om.hu/content/1787602k25i35871/fulltext.pdf>, másfelől pedig Varga Csaba: A jogösszehasonlítás kalandja, avagy centrumok/perifériák viszonylagossága. In Jogi Iránytű [MTA TK JTI elektronikus folyóirata] 2012/2 http://www.mta-ius.hu/iranytu/8_varga_csaba.pdf, 26-29. o.

miközben valójában reménytelenül különbözünk tőlük, ők ezt nemcsak tudják, de évszázadok óta pontosan ekként bánnak is velünk.¹⁸

Ebből az következik, hogy nemcsak egyszerűen élni kellene két évtizede felhagyott kapcsolatrendszerünkkel, de az egykor a *Jogtudományi Közlöny* mellékleteként megjelenő *Dokumentációs Szemle* mintájára újra kellene élesztenünk e jogi/jogirodalmi feltáró munkát, akár eredetileg is digitális forrásanyagok egységes szerkezetű összegyűjtésével, saját térségünkön túl fókuszálva nyugat-európai, atlanti, de távol-keleti fejleményekre is.¹⁹

A két évtizeddel korábban jogállami átmenetként nevesített program-megfogalmazás nem vált túlhaladott aktualitásúvá mára sem. Hiszen sikeresnek mindmáig leginkább átjárhatatlan szekértáborok építésében mutatkoztunk. Ádáz viták övezik alkotmányozásunkat, az alapjogok mibenlétét, bizonyos alapkötelezettségektől előfeltételezettségét, a család kérdését. Újrakezdésünk félresikerült, s kifosztatásunkért első felelősnek a közcselekvés színpadának jogászai berendezése tetszik.

Mégis, egy új iránytűzés kapcsán a fentieket továbbgondolón magam két ma vállalható és célul tűzhető irányban gondolkodnék. Egyfelől emlékeznünk kell rá, hogy felkészülésünket az Európai Gazdasági Közösség tagságára már első szabadon választott kormányunk alternatívátlan szükségnek látta. Szolgai alkalmazkodással áldoztunk e mammonnak, máig sikerrel lemondva saját érdekvédelmünkről. Olyannyira beletévedtünk a sugallt másolásba, hogy még arról is elfeledkeztünk: miközben piacunkat (és persze gyakran csupán másodlagos értékű kádereinket úgyszintén) kiszolgáltattuk néki, jogilag egyszersmind e fetisizált Európa egyenjogú formálói is lettünk. És miközben kormányzatunk a Magyar Tudományos Akadémia képében egy önmagából generálódó, közjogi felelősség nélküli testületet finanszíroz tudástermelőként (vagy legalábbis az országos tudástermelés központi ágenseként), és miközben ugyanezen kormányzat vagyonokat áramoltat ki projektcégek mögé rejtező állítólag szakértőknek, hogy kormányzóink s professzionális tudósaink helyett ők gondolkodjanak az ország rendbetételén, mind e közben nincs fedezet a hazai tudás nemzetközi közrebecsátására (sem idegen nyelvi szövegeink anyanyelvi gondozására, sem nyomdai költségvállalásra), és főként nincsen annak patronálására, hogy a honi *academia* és *universitas* keblében létrejött tudás valóban formáló erővé válhasson e közös európai hazában. Tehát: illetékesek bűnös hallgatása folytán hallgatunk; Európa pedig egyszerűen megtörténik velünk. Velünk — számunkra és terhünkre —, de úgyszólván közreműködésünk nélkül. Számunkra az *Európai Unió* az volt, aminek jogátvételeiben szorgalmatoskodtunk, hogy végül főként csődöt realizáljunk. És mégis, mindmáig címzettként viselkedünk, de nem feladóként; hatást elszenvedünk, de nem gyakorolunk. Bármennyire szégyenletes, máig nincs fórum,

¹⁸ A történelmi tapasztalat sajátos volta már eleve kitűnhetett Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történelmi régiójáról. In *Történelmi Szemle*, 24. kötet, 1981/3, 313-358. o. tárgyalásából, a gondolkodásmódé pedig nyelvlogikánknak Karácsony Sándortól Kiss Dénesig ívelő elemzéséből. Szigorúan jogi nézőpontból pedig vö. Varga Csaba: *Jogrendszerek, jogi gondolkodásmódok az európai egységesülés perspektívájában*. (Magyar körkép – európai uniós összefüggésben.) Az uniós tagság következményei a magyar jogrendszerre és a közigazgatásra / *Jogfilozófiák*, Szent István Társulat, Budapest, 2009, 282 o., III. fejt., *Jogi gondolkodásmód: Mintakövetés, tehetetlenség kettős fogságában*, 3. pont, Közép- és Kelet-Európa múltthordozása, 162-190. o.

¹⁹ Figyelmet érdemlő, csaknem botrányos, az ország morális szétesettségéről s bármiféle közös gondolkodásra irányuló készség kipusztultságáról valló tény, hogy mind a hazai irodalom bibliografizálásával, rendszeres ismertetésével, bírálatával, termékeinek a külvilág számára történő kiajánlásával, a nemzetközi fejlemények hazai annotálásával, mind pedig azzal a gondos dokumentációval összefüggésben, amit az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete e részlegének, a Magyar Távirati Iroda gondozásában, de az Állam- és Jogtudományi Intézet körében szerkesztett *Jogi Tudósítónak* (1970–), az Állam- és Jogtudomány s az Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae mindegyike figyelő szerkesztői gondosságának köszönhetünk, számítógépes gazdagságunk s a *digitalia* könnyebbsége ellenére mára csakis romokkal, lepusztultsággal találkozhatunk. Párhuzamosan a kutatási színvonalnak s igényességnek is nemzetközi összehasonlításban erőteljes romlásával egyébként.

forrás arra, hogy közös uniós jövőnk formálása jegyében a külvilághoz, teremtő jogi gondolat általi érdekképviselőként annak saját nyelvén/nyelvein szóljunk.²⁰

Egy akadémiai jogtudományi intézetben több évtizedes feladatként kellene kitűznünk, hogy e válságokban bukducsoló, sorsfordító lépésekre éppen a mostani jelen időkben kényszerülő hatalmas Európa berendezéséhez egyenjogú partnerként — mint huszonhetednyi résztvevő, ötvenednyi népesség — végre tudásunkkal és tudományosan megélt történelmi tapasztalatunkkal hozzájáruljunk. Amennyiben pedig tényleg visszaépítenénk azt a kapcsolatrendszert, amellyel egykor egy moszkvai és kelet-berlini dominanciájú szovjet-szocialista birodalmi együttműködés jegyében a nyugat-európai s atlanti jogi fejlemények közvetítésével egy igazi *referencia-központ* szerepét úgyszintén betöltöttük, mi, az utolsó világégés nyomán pária-sorsra kényszerültek, most immár az Európai Unió egynegyedni lakosságaként hallathatnánk hangunkat,²¹ ami nyilvánvalóan tényleg hallatszhatna, és aligha lenne nálunk aligha jelentősebb, csak éppen földrajzilag tőlünk nyugatabbra pozícionált társaktól lesöpörhető az európai hírasztalról.

Másfelől arra kell emlékeznünk, hogy két nagy dogmatikai irány van, s ezek közül — szemben a magánjoggal, melynek polgári hagyományát a kommunista hatalomátvétel megtörte ugyan, de búvópatakokon keresztül hamarosan visszaépült, sőt a szocialista civilizatika megalapozója lett — a közjog az, aminek a sorsa a teljes diszkontinuitás lett. Bolsevik mintájú diktatúrát élettek meg velünk helyette, ami semmit sem tudott kezdeni ezeréves közjogi hagyománnyal, történelmi alkotmánnyal, Szent Korona-tannal, Közép-Európában s benne a Kárpát-medencében megélt történelmi tapasztalattal. Nem csoda hát, ha a helyére telepített szovjetizált államjog, jogtörténet nem tárgyalta többé; művelői pedig kihaltak.²² Amit ma *közjogi doktrínának* mondunk, tetszőleges forrásvidékről építkezik, ráadásul bármiféle voltaképpeni dogmatikai megalapozás nélkül. Valójában fogalmi keretet szerkeszt valamiféle véletlenszerű kazualitás köré: eseti megnyilatkozások mögé, amiket történetesen egy bármiféle emberi esendőséghez hasonlatos intézményi aktivitás, mint alkotmánybírószági gyakorlat, kinyilvánít — egyszerre kettős ideológiai köntösben, retrospektív és prospektív látszatba állítva: önnön fundamentumaként és jövője fundálásaként. Alkotmányjogunk így maga sem más, mint másodlagos, származékos, elveit túlnyomórészt napi lépések szerinti állásfoglalások mentén alakító irodalom, ami csakúgy, mint *casus*ról *casus*ra formálódó táptalaja, tanulmányról tanulmányra épül.²³ Nincsenek megalapozó monográfiái, mint amik a kiegyezéstől máig terjedően civilizatikánk kulcsfogalmairól szólnak s dogmatikáját megalapozták. Nélkülözi annak analogonját is, amit tulajdonról, felelősségről, szerződésről, jogtani felépülésről még a szocializmus tudománya is nagy művek sorában elmondhatott.

A jogelméletben a jogdogmatikáról el szoktuk mondani, hogy habár önmagában, formailag nincs normativitása, fogalomalkotó erejének, gondolkodásunk rendszerszerűségét megalapozó természetének köszönhetően keretszerű meghatározással mégis minden

²⁰ A gondoskodás ellenpéldájaként egy Croatian Yearbook of European Law and Policy [Zagreb, www.cyelpl.com/] immár kilencedik évfolyamában jár, világméretű hozzáférhetéssel a <http://home.heinonline.org/> révén; noha Horvátország még ma sem az Európai Unió tagja.

²¹ E múltra visszaemlékezésben vö. Varga Csaba & Jakab András (szerk.): A szocializmus marxizmusának jogelmélete. In [függelék], Jogelméleti Szemle, 2003/4 <http://jesz.ajk.elte.hu/varga16.html> és Varga Csaba: Jogfilozófia az ezredfordulón. Minták, kényszerek – múltban, jelenben. Jogfilozófiák, Szent István Társulat, Budapest, 2004, A múlt hagyatéka, 249-340. o.

²² Vö. Varga Csaba: A rendszerváltoztatás kritikusa. (Dr. Szabó József posztumusz tanulmányáról.) In PoLíSz, 2010. tavasz, 127. szám, 17-20. o. és <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=19867>.

²³ Vö. Varga Csaba: Válság a válságban? Zavarok jogfelfogásunk, jogrendünk körül. Iustum Aequum Salutare, VI. kötet, 2010/3, 5-9. o. és <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20103sz/01.pdf>, valamint Varga Csaba: Az öncéllá válás és kiüresedés veszélyei. In Iustum Aequum Salutare, VI. kötet, 2010/3, 37-44. o. és <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20103sz/01.pdf>.

jogalkotás alapját s bizonyos értelemben keretét szintén eleve megszabja²⁴ — ugyanolyan szerepben, mint amit bármely értelmezésben a hermeneutikai *Vorverständnis* [előzetes megértés] szokott szükségképpen játszani. Nos, kies hazánkban még ez a tétel sem egészen áll. Hiszen alapként a közjogra tekintetében már eleve nem érvényes. Merthogy szocialista államjogunk talaját vesztett lett; közjogunk azóta követő — legfeljebb kommentelő — pozícióban leledzik. Előkészítetlen talajon a politikum bármit lép, az Alkotmánybíróság pedig akár pillanatnyi ihlet, reaktív szituáció hatására cselekszik — hiszen a jelen kiüresedett, s így bármi és annak ellenkezője egyaránt érvényesítheti magát e szabaddá és tetszőlegessé tett piacon. Nos, pontosan ennek a kiterjedt — és jövőnket lehetségesen fenyegető — űrnek a kitöltésére vállalkozhatnék egy igényes akadémiai jogtudományi intézet. Feladatbetöltése bizonyosan generációk sorának megszakítatlan munkáját feltételezné. S felvértezhetne munícióval akkor is, ha még a mainál is kardinálisabb, például az ország létét érintő kérdésről kell majd egyszer egy mai irányultságú Európai Unióban dönteni.

Továbbmenve: *hazai jogtudományi bibliografizálásunk* megoldatlan az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetét egykor e szempontból is országos rangra emelő Nagy Lajos halála óta. Egykori rigorozitásának hála, páratlan értékű az, ahogyan a második világháborútól indulóan három és fél évtizedet átölelve számba vette a magyar állam- és jogtudományi irodalmat.²⁵ És utódai szégyene, hogy a reformkortól 1945-ig terjedő erős évszázad mint országteremtő korszak bibliográfiai rögzítése — amit a sztálinizmus idején éhező páriákká kitzasztott tudós professzorok, mint Bibó István, Csekey István vagy Weis István gyakorlatilag úgyszólván bevégeztek — lényegében ma is kéziratként lappang: bizonytalan elhelyezésű ellenőrizetlen cédulatömegben valahol. Felelősségünket semmi sem menti, hiszen egy kormányzati szerepjátszást is felvállaló akadémiai működés tanúsítja e hallgatást immár csaknem negyed évszázada, változó értékprioritású politikai kurzusoktól érintetlenül, tehát érdektelenül. Merthogy negyed évszázada immár, hogy kimúlt szocializmusunk. De a két világháború közti kor, amelyhez saját előzményként kellene viszonyulnunk, bibliográfiailag feltáratlan, következőképpen gyakorlatilag ismeretlen, s ezért kutatást lehetetlenítő fekete foltként lebeg valahol látóhatárunkon túl. És úgy tetszik, hogy bölcs kormányzat, tudós akadémia még nem érzékelte ennek hiányát. Ökonómikus viselkedéssel mintha erejét csupán arra tartogatta volna, hogy érdektelenként viszont lesöpörjön az asztalról bármit, ami ilyesmire emlékeztethetné. Bizonyára kevés az energiája, hiszen tartalékaiból még annak végiggondolására sem futotta, hogy a kizárólag futó pályautak dokumentálására alkalmas *Magyar Tudományos Művek Tára* — ami azáltal, hogy szerzői körbe utalja a bejegyzést, legalább külföldi megjelenéseink tekintetében megbízható regisztrálást ígér — mennyiben válthatja ki a mai vagy segítheti a jövőben semmiképpen sem elkerülhető bibliografizálást.

Végezetül még két gondolat kínálkozik megfogalmazásra. Először is emlékeznék arra, hogy a nálunk végül is igényességet biztosító szovjet kandidátusi/doktori fokozatiság mai meghaladásakor idomulhattunk ugyan egy nemzetközi gyakorlathoz, az egyetemek akkreditációs versenyfutási lázában azonban ez mégis tompulást idézett elő. Szép lassan meghatározó lett hát azok aránya még a viszonylag jobb körében is, akik voltaképpen egyetlen monográfiát²⁶ sem adnak ki életükben kezükből.²⁷ Nos, egy bekövetkező új

²⁴ Szabó Miklós (szerk.): *Jogdogmatika és jogelmélet*. A Miskolci Egyetem és a Miskolci Akadémiai Bizottság által 2006. november 10-én és 11-én rendezett konferencia anyaga. *Prudentia Iuris* 26, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007, 389 o.

²⁵ Egyetlen, használhatóságát mégis megkérdőjelező, ám máig senkitől be nem ismert hiányossággal, nevezetesen, hogy folyóiratoknál sehol nem jelez kötettszámot. Ez sajátos hazai gyakorlat lehetett, amit a professzionális bibliográfus társ Veredy Katalin is követett, és amiként az Országgyűlési Könyvtártól felállított Magyar/Külföldi jogi adatbázisok (2000–2005) [<http://opac.ogyk.hu/F?RN=150857233>] sem tartalmaztak kötettség-jelölést.

²⁶ Legalább tizenöt íves, ezret közelítő soknyelvű irodalom feldolgozásán nyugvó, témáját kimerítően tárgyaló műveket volt akkoriban szokás monográfiaként említeni.

indításnak tudatosítania kellene, hogy kutató életpálya egy akadémiai jogtudományi intézetben bizonyosan nem állhat alkalmi tanulmányok — cikkek, dolgozatok — sorából.²⁸ S ez persze független attól, hogy új gondolatok kísérleti tesztelése, s bármi téma-centrikus együttműködés leginkább ilyen kisebb egységben, tanulmányi formában tud és szokott megnyilatkozni. A múlt egyértelmű tanulsága ugyanis, hogy a *monografizáltság* a társadalomtudományok előrehaladásának fokmérője; minden más pedig csupán átmeneti, avagy részjellegű közreműködés.

Valaha egy izgalmas, a XIX. századi pozitív tudásmegalapozást idealizáló antikvár ritkaság²⁹ ébresztett annak belátására, hogy a nemzeti tudás hősei nem feltétlenül s nem kizárólag azok, akik képesek új értelmezések és összefüggések kiötlésére, primadonnaként a múlt egyéni bravúrt megtestesítő megprofetizálására. Hanem azok, kik szorgos alázattal — talán levéltárakban búvárkodva, talán kritikai szövegkiadáshoz szövegek átskríbolásával töltve életük javát — *nemzeti tudáskorpusz* létrehozatalán munkálkodnak. És valóban láthatjuk: egy jobb szakkönyvtárban mindenki a forrásokat keresi (amik egy klasszikus német tanszéki könyvtár érdemét és súlyát szokták adni), s csak egy-egy kutató nyúl — és olykor csupán — egy-egy feldolgozáshoz: leginkább ahhoz, amit jelképesen, merthogy annak meghaladásával, éppen szemétkosárba készül dobni. Szerénységre int hát e gondolat. S persze az itt aktuális üzenetre is, amely szerint egy intézeti tevékenységnek nem forgácsok felhalmozásában, hanem korpuszok létrehozatalában kell testet öltenie mindenekelőtt.

Ami pedig a publikációs fórumokat illeti, hazai akadémiai jogtudományi intézetünk eddigi útjában jelentős értéknek látom mind az *Acta Juridica Hungarica*, mind az *Állam- és Jogtudomány* periodikumát. Nos, az előbbi már nyitott a külvilágra. Eddigi sorozatából a Springer- és a Kluwer-konzern által felvállalt időszak, vagyis teljes futamidejének egynegyede elektronikusan is hozzáférhető előfizetői számára. Szerkesztőbizottsága eklektikusnak tetszik; kimenő teljesítménye hosszú ideje megbízható igényességet mutat. Ezért hát ha kiadója tovább finanszírozza megjelenését, feltétlenül folytatandónak vélném. Mivel címében is magyar provinenciájú, csupán arra fordíthatna még gondot, hogy az idegen nyelvű magyar jogirodalmat bibliografizálja, valamint kiemelkedő magyar nyelvű monográfiákat tömören (akár névtelen önrecenziókkal) bemutasson.³⁰ Ennek terjedelmi igénye csekély, ám orientációs hozadéka hatalmas. Ráadásul ez, amennyiben kellő tömörséggel mondanivalóban kellően súlyos,³¹ valamelyest oldhatná azt a feszülő ellentmondást, hogy vannak ugyan erőfeszítések sokunk részéről nemzetközi jelenlétre, de a hivatalosság részéről jelszavak skandalálásán túl semmi sem történik azért, hogy pályázati lehetőséggel, anyanyelvi lektorálás segítségével, kellő propagálással ez tényleg elő is mozdíttassék.

²⁷ Az ELTE ÁJK örök docensei voltak legendások, egykönyvűségük révén. Egyetemi tanárrá egy rövidke szabályozásközi átmeneti időszakban avanszállhattak csupán; ám habitusuk korlátozottságáról vall, hogy többet azóta sem publikáltak. Manapság pedig kezdenek teret nyerni olyan PhD-munkák, amik csekély terjedelmükben voltaképpen tanulmányok, pontosabban könnyedén kommentált irodalmi áttekintések laza füzérei.

²⁸ A korábbi rendben a nagydoktori dolgozatra felkészüléshez szükségeltetett még egy közbenső monográfia, s megvédése után illett még szerzőjének legalább egy további nagymonográfiát szintén letenni az asztalra.

²⁹ Mályusz Elemér: A magyar történettudomány. Bolyai Könyvek, Bolyai Akadémia, Budapest, 1942, 156. o., újranyomva *Historia incognita 1: Történettudomány*, Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2008, 116 o.

³⁰ Kiváló elgondolás volt egykor az *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* hasábjain az önrecenzálás bátorítása. Ez létrehozta saját kultúráját olyan tömör összegzéssel, mintha a szerzőnek csupán e rövidre szabott terjedelem adatott volna ahhoz, hogy könyvformátumú mondandóját valaha is hírül adhassa a nagyvilágnak.

³¹ Saját gyakorlatomban ez hat-hat nyomtatott oldalt jelentett egykor; bőven elégségeset ahhoz, hogy egy ilyen summa olykor hatást önmagában is irodalmi forrásként gyakoroljon. Vö. Varga Csaba: La codification en tant que phénomène historico-sociale. In *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 23, 1981/1-2, 219-224. o. és Varga Csaba: La place du droit dans la conception du monde de George Lukács. In *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 25, 1983/1-2, 234-239. o.

A tudományművelés meglehetősen konzervatív. Könyvészetében például komoly felelősség egy sorozatot elindítani, de még komolyabb annak életébe beleavatkozni. Mindez mögöttes kultúránkról vall, arról, hogy vajon felül tudja-e múlni a bizalomra építő folyamatosság a mindenkori nekilendülés féktelenségét. Hiszen az sem biztos például, hogy a *Harvard Law Review* vagy a *Yale Law Journal* azért változatlan százhusz év óta, mert alapítói történetesen zseniálisak voltak. Hiszen talán csak erőteljesebben melengette keblüket a folyamatos építkezés éthosza. Merthogy önmagát sorozza balkáni zúrzavarba az az ország, amelynek nem tízméterekben, hanem legfeljebb pár deciméterben mérhetők a bármely nemzetközi nagykönyvtárban meglelhető folyóirati sorozatai. És senki sem a bátor nekirugaszkodás tettekészségének fáradhatatlan tanusítását fogja dicsérni bennük; megrekedt gyermekségükre tekintettel inkább szolidan, vagyis udvarias következetességgel kerülni fogja az érintkezésbe kerülést velük. Nos, ha már változáson tündönk, én inkább elkótyavetyélt (pedig két évszázad nemzetépítésében példamutató buzgósággal egykor résztvett) *Akadémiai Kiadónk* visszavételén gondolkodnék. És ha nem sikerülne, úgy az *Acta Juridica Hungarica* méregdrága Kluwer-folytatása mellett alapítanék egy új, szabad elektronikus hozzáférhetőségre kalibrált (s papír-alapú példányszámot kizárólag előfizetőknek és néhány nemzeti gyűjteménynek biztosító), több világnyelvet egyszerre magáénak tudó folyóiratot.³²

Fontos annak tudatára ébrednünk, hogy bizonyos mantraként sulykolt elvekkkel szemben mára kiderült: a tudomány piacosítása eleve kudarc. Árfelhajtó; és az eredendő szerzői (s persze nemzeti tudományfinanszírozó) célt, hogy a formába öntött gondolat terjedjen és hatást szabadon gyakoroljon, csakis blokkoló. Merthogy hamis az előfeltevése is, hiszen tiszta tudomány nálunk aligha számíthat egyszáznyinál több vásárlóra hazai, s legfeljebb kétszáznyira nemzetközi kiadvány esetén.³³ S mivel bármiféle kereskedelmi siker eleve kizárt,

³² Figyelmet érdemlő, hogy az immár berendezkedett alkotmányjogi, emberi jogi, kereskedelmi és munkajogi „Eastern & Central Europe”-fókuszú szakfolyóiratok mellett egy önálló Polish Legal Journal (BWP Book Center [Lake Mary, Florida] <http://bwp-bookcenter.com/>) immár szintén napvilágot látott.

³³ Saját példával élve, Varga Csaba (ed.): *Comparative Legal Cultures. The International Library of Essays in Law & Legal Theory: Legal Cultures 1*, Dartmouth, Aldershot–Hong Kong–Singapore–Sydney – The New York University Press, New York, 1992, xxiv+614 o. című munkából mindösszesen 450 példány adatott el, Varga Csaba (ed.): *Marxian Legal Theory. The International Library of Essays in Law & Legal Theory: Schools 9*, Dartmouth, Aldershot–Hong Kong–Singapore–Sydney – The New York University Press, New York, 1993, xxvii+530 o. című munkából 315 példány, Gessner, Volkmar–Hoeland, Armin–Varga Csaba (ed.): *European Legal Cultures. Tempus Textbook Series on European Law and European Legal Cultures I*, Dartmouth, Aldershot–Brookfield USA–Singapore–Sydney, 1996, xviii+567 o. című munkánkból pedig (amely kemény- és puhaborító változatban egyaránt készült, a fennmaradó példányokat öt év eltelte után bezúzták, kivéve a szerkesztőktől százötvened áron, 1 £/db-áron kivásárolt 20[Gessner]-20[Hoeland], illetőleg esetemben 100 egyetemi s 100 személyes darabszámot) 585 példány. Riasztó idegen példaként pedig hadd álljon egy véletlen tudomás: egy feltáró erejű nagyszerű tanulmánykötetből — Garzón Valdés, Ernesto (hrsg.): *Lateinamerikanische Studien zur Rechtsphilosophie. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie: Beiheft 41*, Luchterhand, Neuwied am Rhein, 1965, vi+322 o., mely német/angol/francia fordításokban mutatta be az alapvető irányokat egy számos tekintetben forradalmasító hatalmas kontinens jogi gondolkodásából — maradéka megsemmisítéséig 125 példány. Ellenpéldaként pedig, hazai projekt produktum-felhasználás körében említhető, hogy Pokol Béla: *The Concept of Law. The Multi-layered Legal System*. Rejtjel, Budapest, 2001, 152 o. című munkája 500 példányban készült és került ajándékként megküldötnen öt kontinens könyvtári gyűjteményeibe, saját terméséből pedig Varga Csaba: *Law and Philosophy. Selected Papers in Legal Theory. Philosophiae Iuris, ELTE “Comparative Legal Cultures” Project*, Budapest, 1994, xi+530 o. és <http://drcsabavarga.wordpress.com/2010/10/25/varga-law-and-philosophy---papers-in-legal-theory-1994/> esetében 1240 példány, Varga Csaba: *Transition to Rule of Law. On the Democratic Transformation in Hungary. Philosophiae Iuris, ELTE “Comparative Legal Cultures” Project*, Budapest, 1995, 190 o. és <http://drcsabavarga.wordpress.com/2010/10/24/transition-to-rule-of-law-on-the-democratic-transformation-in-hungary-1995/> esetében pedig 1190 példány került ugyanilyen úton nemzetközi könyvtárakba.

minden áron *szabad elektronikus hozzáférésre* kell törekednünk.³⁴ Digitalizálni kell hát mindent — de nem egy bármilyen előrelépést kezdettől megfojtó, szükkeblűen óvatos ostoba ügyvédkedés szerzői jogi fetiszizálása és egy ma nálunk viruló avult dilettáns bütykölgetés szerint, hanem mérvadó vállalkozásoktól már követett józansággal és technikai színvonalon,³⁵ kiépítve ennek járható jogi csatornáit. Nyersebben kifejezve: kellő belátással már egy évtizeddel ezelőtt ezt kellett volna tenni az *Acta Juridica* négy első évtizedével, valamint az *Állam- és Jogtudomány* félszáz kötetével. Ez már eleve semlegesíthette volna az utóbbiban rejlő tényleges érték, a monografikus tanulmányok tömege tényleges terjesztetlenségét³⁶ s főként joggyakorló körökben gyakorlati ismeretlenségét. Ugyanezt tanácsolnám az eddigi *MTA ÁJI Közlemények* sorozati kötetei kapcsán is. Mert egyébként költségkímélő, miközben mégis papír-alapú, s projekt-gazdától könnyen teríthető publikációs formát biztosít. Elég tehát pusztán megtartani, és munkatársi igény s fedezet esetén sorozatként folytatása lehetőségével élni. Végezetül nem látnék okot változásra a *Jogi Iránytű / Legal Compass* eddigi három évfolyama³⁷ folytatásának tekintetében sem. Hiszen növeli a választékot; körültekintést tényleg biztosít. Merthogy mára tényleg kiterjedtté lettek az elektronikus lehetőségek. Új gondolat pedig hadd találjon új formát magának — mármint ha meg van győződve fenntarthatóságáról.

³⁴ Szerencsénkre ez öltött immár normatív formát az MTA Elnökének 27/2012 (IX. 24.) számú határozatában a *Tudományos művek nyílt hozzáférésű közzétételének irányelveiről*.

³⁵ Néhány példa az egyik oldalon: <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/> (egyelőre kísérleti szintű indításban egy mechanikus oldalfotó-kép szemléltetésén túl többet nem kínálva) és <http://dt.ogyk.hu/hu/> (költségfelhasználásban impozáns, ám mind szerzői jogi aggályoskodása, mind technikai bonyolultsága okán gyakorlatilag irodalomtanulmányozásra alkalmatlanul); a másik oldalon viszont: <http://adt.arcanum.hu/> (kormányzati megrendeléstől függő keretek közt szolgáltatásában tökéletesen) és — természetesen — <http://home.heinonline.org/> (gazdag könyvtárán és dokumentumgyűjteményén túl egyezerhatszázötven folyóirat negyvenötezer kötetének huszonnégy milliónyi oldalával). Jogi kiadóként Magyarországon csupán a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara tette túl magát a pusztító kisebbségűséget tényleg örök sorssá avató provincializmuson azzal, hogy összes sorozatának teljességét az előbbieken említett *Heinonline* gondozására bízta. Bármelyikünk, mint szerző, publikációs érdeke szemszögéből ezért folyóirati fórumát [Jura (1994–)] egyszerre a legkívánatosabb — mert legtöbb olvasóval, legnagyobb nyitottsággal kecsegtető — fórummá avatta. Egyelőre csupán az egyébként is kezdettől késleltetett párhuzamossággal elektronikusan úgyszintén szabadon hozzáférhetővé tett *Iustum Aequum Salutare* [Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara (2005–)] kapcsán történt előrelépés, kezdeményezésként, hogy bevonassék a *Heinonline* hálózatába.

³⁶ A Magyar Országos Közös Katalógus (<http://www.mokka.hu/>) 8 tudományos nagykönyvtárat és 11 közművelődési könyvtárat tüntet fel lelőhelyként; a <http://www.worldcat.org/> pedig nemzetközi terjesztésben például az Egyesült Királyságban 4 (3 Londonban, 1 Cambridge könyvtárában), Németországban pedig 9 könyvtári lelőhelyet mutat. Ez is azonban ún. csereszolgalat keretében történt eddig, aminek pénzügyi alapja megrendülvén mai folytatása — legalábbis egyelőre — abbamaradt.

³⁷ <http://www.mta-ius.hu/iranytu/index.html>.